

MAAIKE MEIJER

In- & Export

Over populaire cultuur en de schrijversbiografie

Wat heeft de bestudering van Nederlandse literatuur aan de buitenwereld te bieden? De gouden sleutel van de ontsluiting, zou ik zeggen. Niet dat de literatuur op slot is. Mensen lezen de literatuur van hun eigen taal zonder ons neerlandici ook wel. Nederlanders zijn bijzonder enthousiaste en ontwikkelde lezers en aan liefde voor literatuur is in ons taalgebied geen gebrek, vind ik. Maar neerlandici en literatuurwetenschappers kunnen die leescultuur nog verder bevorderen door de teksten te verdiepen, dat wil zeggen door allerlei vormen van interpretatie en contextualisering aan te bieden. We kunnen van alles aandragen om het leesgenot en de lees kwaliteit te verhogen: schrijversbiografieën, literaire kritieken, voor ieder toegankelijke documentatiesystemen zoals de DBNL, literatuur- en cultuurhistorische studies, wegbereidende essays die het lezers gemakkelijker maken nieuwe vormen van literatuur tot zich te nemen zoals *e-literature*. Ik geloof dat neerlandici tegenwoordig een wat beter imago hebben gekregen dan ze hadden. Het nodeloos tekstpluizerige beeld van de literaire boekhouder raakt op de achtergrond, ten gunste van het beeld van de hartstochtelijke liefhebber – van het type Fens, Van Oostrom en Mathijsen.

Maar ondanks alles wat letterkundige neerlandici de gewone lezer al bieden, val mij toch ook een aantal beperkingen op. Ik wil het in deze bijdrage over twee onderwerpen hebben, beide met betrekking tot de moderne letterkunde: de onterechte afscheiding van *low culture* uit het gebied van de neerlandistiek, waarbij ik pleit voor meer import van populaire cultuur; en de export van de schrijversbiografie, waarbij ik me afvraag waar de import blijft van de resultaten van het biografische onderzoek.

High en low

Binnen ons vak is de scheiding tussen *high* en *low culture* diep geworteld. Die scheiding wordt niet vanuit een meta-standpunt bestudeerd, maar eerder van binnenuit aangehangen. In de historische neerlandistiek is dat veel minder het geval. Elke middeleeuwse tekst is daar welkom, en renaissancisten bestuderen even graag pamfletten, centsprenten, kookboeken en populaire reisverhalen als de oeuvres van Hooft en Huygens. Voor de negentiende eeuw zijn de grenzen ook aardig verlegd, maar eenmaal in de twintigste eeuw aangeland worden populaire teksten niet meer aangekeken. Dat laten we over aan het Meertensinstituut, het Theaterinstituut, het Instituut voor beeld en geluid in Hilversum, het Nationaal Popinstituut en de liefhebbers. We geven het populaire deel van ons corpus aan de etnologen, de theaterwetenschappers en de mediahistorici. De jeugdliteratuur, dat kan er in de neerlandistiek nog net bij, hoewel dat een ten onrechte ondergeschoven kind blijft en dat hangt ook weer samen met het wantrouwen tegen wat

als *low culture* wordt gezien. Maar de liederen, het cabaret, de humor, het *light verse*, de popmuziek, het televisiedrama en de musical van eigen bodem, vrijwel geen neerlandicus die ermee bezig is.

Dat deze gebieden nog niet ruimhartig geïmporteerd zijn in de neerlandistiek, vind ik jammer. Wat er allemaal mee valt te doen! Neem het populaire lied. Dat is in mijn ogen met vrucht te situeren in het veld van het lyrische genre, het hoort tot de poëzie. Zo wordt het zelden gezien, omdat onder poëzie veelal alleen het koninklijk goedgekeurde gedicht (ernstig, bundelsgewijs uitgegeven en zonder muziek) wordt gerekend. Er verandert een heel klein beetje nu ook de *poetry slams* met hun orale *performance* worden erkend als voor de literatuur relevant fenomeen. Maar die import kan resoluter: het weghouden van het hele scala aan Nederlandstalige liederen uit het corpus poëzie berust alleen op de macht der gewoonte van de scheiding tussen *high* en *low* en de reflex dat populariteit en literaire waarde per definitie wel haaks op elkaar zullen staan.

Het *orality-literacy*-debat mag voor mij weer overnieuw. Ik word wel eens moe van de literatuargeschiedenissen waarin al die *usual suspects*, de koninklijk goedgekeurde schrijvers, weer opnieuw worden gekneed, gepaneerd, gebakken en opgediend. Het personeel dat de literatuargeschiedenis bevolkt, verandert maar zo weinig. Je vindt Boudewijn de Groot nooit eens bij de dichters, of Lennart Nijgh, die zoveel prachtige en invloedrijke liedjes schreef, of Herman van Veen of Drs P. of Andre Hazes of het duo Guus Vleugel en Jasperina de Jong, of Marco Borsato, Adèle Bloemendaal en de oude Dirk Witte en Louis Davids, waarvan nog iedereen wel een paar liedjes kan zingen. Wat is het verschil met Brederode? Dat is er niet! Dat het televisiewerk van Van Kooten en De Bie niet wordt gezien als intrinsiek behorend tot het corpus van de neerlandistiek – die aardverschuiving van taalvernieuwing, dat scherpzinnige commentaar op de Nederlandse samenleving – het is heel merkwaardig. Misschien mag het tekstcorpus van de neerlandistiek wel niet te gek, te leuk zijn. Calvinistisch restje?

Ik zou de neerlandistiek graag willen zien gaan in de richting van *cultural studies*. Dat betekent meer import en vervolgens ook meer export, omdat we dan meer te vertellen zullen hebben over wat in deze wereld gebeurt. Hoe de omgangsvormen in ons taalgebied veranderen. Hoe de sekseverhoudingen veranderen en waarom. Wat de nieuwe Nederlanders meebrengen aan cultuur en hoe dat op Nederlandse bodem gaat gisten en sudderen. Waar komt de nieuwe hufterigheid vandaan, die zowel door het cabaret wordt opgepikt als verhevigd? Cabaret – Toon Hermans, Lenette van Dongen, Freek de Jonge, Youp van het Hek, Brigitte Kaandorp – hun teksten en liederen behoren geheel en al tot het werkgebied van de neerlandistiek. Bovendien hoorde toneel toch ook tot ons domein? Of willen we daar alleen maar het traditionele teksttoneel in toelaten, dat op de hedendaagse podia intussen al lang is overvleugeld door een grote variatie aan *performance*-kunst? Maar juist die ontwikkeling te volgen behoort eveneens bij de neerlandistiek.

Visies op maatschappelijke ontwikkelingen leveren door het oog van de tekst, dat kunnen neerlandici zich ten doel gaan stellen. Analyses geven van hoe Nederlandstalige teksten de maatschappij en het individu representeren, bewerken en teruggeven en welke effecten dat weer op de wereld heeft. De neerlandistiek heeft zich, voorzover het de moderne letterkunde betreft, in een hoek laten drijven: de hoek van de min of meer hoog-literaire tekst. Omdat die steeds meer concurren-

tie ondervindt van andere media is dat een krimpend veldje. Mijn idee is dat we niet alleen kunnen ballen op dit kleine veldje, maar er ook van een meta-standpunt naar kunnen kijken. Het kan worden verruimd en het perspectief kan wijder zijn. De populaire tekstcultuur moet erbij; de interacties tussen *high* en *low* kunnen bestudeerd worden; het poreuze karakter van nationale grenzen kan centraal komen te staan – hoe dit veldje wordt doorsneden door buitenlandse modellen en invloeden; wat erin komt en wat eruit gaat. De in- en export van tekstuele cultuurgoederen zou in een tijd van globalisering belangrijker kunnen worden in de moderne Nederlandse letterkunde.

Het probleem is dat de neerlandistiek een hoeveelheid buitengewoon prachtig en interessant tekstmateriaal niet importeert, terwijl daar geen enkele reden voor is behalve de macht der gewoonte. Zo laten we een kans liggen om relevante cultuuranalyse en cultuurkritiek te bedrijven. De historicus Hans Righart kon een boek over de jaren zestig schrijven – waarin popmuziek een cruciale rol speelt – waarom kunnen neerlandici dat niet? Met betere tekstanalyses, want dat is ons vak. Het lijkt alsof er een aantal heel oude douaniers aan de grenzen van de moderne Nederlandse letterkunde staan, die hun precieze orders zijn vergeten, maar die een beleid uitvoeren waarin het automatische geloof in een principiële scheiding tussen *high* en *low* culture de ijzeren wet is. De populaire genres komen er maar mondjesmaat in. ‘Van Hadewijch tot Hazes’ zou ons devies kunnen zijn, maar Louis Grijp – die onder deze titel een belangrijke oratie in de muziekgeschiedenis hield – wees er al op dat de modernisten-neerlandici niet happig zijn op zo’n veelomvattende kijk op de Nederlandse poëtische cultuur.

Het incorporeren van de populaire genres in de canondiscussie zou ook interessant zijn. Het zou meer inzicht kunnen geven in het feit dat canonvorming in elk domein plaatsvindt en hoe dat gaat. In het lied bijvoorbeeld, zie je de hiërarchie van het kunstlied zoals het in het Concertgebouw te beluisteren valt, via de beschaafde luisterliederen en dan het cabaretlied afzakken tot aan de straatliederen en de smartlappen. Dwars daardoor gaan de liedculturen die horen bij de diverse sociale bewegingen – protestliederen – er zijn voortdurende bewegingen in dit domein van opwaartse en neerwaartse mobiliteit. De canondiscussie gaat nu naar mijn smaak te weinig over het alomtegenwoordige proces van canonisering en hoe dat werkt, en teveel over het bepalen van wat wel en wat niet in de canon hoort. Waarbij je er donder op kunt zeggen dat de populaire genres eruit vallen, met Annie Schmidt als ‘token’ representant van de populaire cultuur.

De studie van het lied kan ook niet zonder aandacht voor de verknoping van het sociale en het culturele, maar ik vind dat alle literatuurstudie deze verbinding op enigerlei wijze op enig moment zou moeten leggen. Vanuit dat perspectief wordt het lied zo interessant. Het bereikt gemakkelijk miljoenen mensen omdat het tekstueel meestal zo in elkaar zit dat je er moeiteloos flarden van onthoudt. Ons collectieve bewuste en onbewuste – substraat van Nederlandse cultuur – wordt er mede door gevormd. Maar een goede studie over de veranderlijke inhoud van Nederlandse populaire liederen is er eigenlijk niet. Mooi werk voor een neerlandicus of -ca, maar dan moet de populaire cultuur eerst ruimhartig en volmondig worden geïmporteerd.

De schrijversbiografie

Wat de neerlandistiek tegenwoordig te exporteren heeft zijn schrijversbiografieën en daarvan een groeiend aantal. Schrijversbiografieën worden niet exclusief geschreven door neerlandici, maar ook door journalisten – Annejet van de Zijl over Annie Schmidt, Aukje Holtrop over Nienke van Hichtum, Elsbeth Etty over Henriette Roland Holst – en door historici – Leon Hanssen over Menno ter Braak. Hoewel de journalisten dan soms weer neerlandici van opleiding zijn, is de schrijversbiografie een heel open genre dat door iedereen kan worden beoefend die passie voor het onderwerp heeft, een goede speurneus, een vlotte pen en gedegen vaardigheid in onderzoek en bronnengebruik.

De biografie is zeer populair: het levensverhaal van schrijvers spreekt mensen aan. Export! Wat je van een schrijversbiografie verwacht is niet alleen het inzicht in een artistiek oeuvre en een cultureel tijdsgewricht, het is ook de menselijke worsteling, de drama's, de conflicten en hoe een ander die overleeft – waardoor je zelf even wordt verlost van je eigen drama's en conflicten. 'Leven, hoe moet dat?' – dat is toch altijd de vraag die je beantwoordt wilt zien als je een biografie leest. Het is een mooi export-artikel, maar hoe zit het met de import? Wat voor kennis levert de schrijversbiografie nu op en wordt die ook weer teruggebracht naar de neerlandistiek? Of anders gesteld: is de schrijversbiografie nu een grafsteen op iemands reputatie waarna de discussie is gesloten of *opent* de biografie een discussie? En welke discussies worden ge- of heropend door biografieën? Ik vrees eigenlijk dat de schrijversbiografie een vorm van bijzetting is, een definitieve necrologie, zodat we daarna kunnen overgaan tot de orde van de dag. Hebben de schrijversbiografieën tot nu toe geleid tot fundamentele nieuwe discussies over interpretaties van werken, over oeuvres, stromingen, genres? Ik vrees dat de oogst gering is. Maar wat is dan de waarde van de schrijversbiografie behalve het oprichten van het monument waar niemand meer naar kijkt? En ligt dat misschien aan de manier waarop biografieën worden geschreven – de veronderstellingen die eraan ten grondslag liggen?

Deze vragen stel ik evenzeer aan mezelf als aan mijn vakgenoten, want ik heb bijna zelf een biografie af, die van M. Vasalis. Ik vind het schandelijk heerlijk die te schrijven, niet alleen omdat Vasalis zulke prachtige brieven en dagboeken schrijft en zo'n ongelooflijk boeiende persoon is, maar ook omdat het onderzoek een aantal interpretaties die ik had geopperd over Vasalis' gedichten bevestigt. Dat is erg bevredigend. Maar leidt deze biografie nu ergens toe dat uitgaat boven ons aller verlangen naar een goed verhaal over een intrigerend auteur? De vraag die mij onlangs in een interview werd gesteld was of ik maar even wilde vertellen welke 'onthullingen' deze biografie nu bevat. Afgezien van het feit dat ik dat niet wilde vertellen voordat de biografie verschenen is, vond ik die vraag ook zo ordinair, dat ik weigerde erop te antwoorden. 'Onthullingen' die uit hun context zijn gelicht worden lege nieuwtjes die de volgende dag weer vergeten zijn. Sensatiejournalistiek met een literair sausje. De echte onthullingen – of moet ik zeggen openbaringen – vallen ook niet in een paar zinnen te vertellen. Ze gaan over wat poëzie is en uit welk gebied die komt. De biografie werpt niet alleen licht op Vasalis' poetica, maar ook op de wijze waarop poëzie in haar geval ontstaat en wat dat zegt over de aard van de poëzie – niet alleen van de hare, maar van een bepaald type open-

baringspoëzie, die wellicht de wortels van het genre zoals het oorspronkelijk was bedoeld, heeft vastgehouden. Wat ik leer uit de Vasalisbiografie is – onder andere – genretheorie. Ik ben dan ook van plan deze inzichten uit de biografie te ‘oogsten’ en – export – te vervoeren naar een studie over lyriektheorie.

Ik ontdekte in het schrijven van deze biografie hoe gemakkelijk het is om een oud spoor te volgen en misschien leidt dat oude spoor wel tot biografieën die niet meer kennis voortbrengen dan die we al hadden. Ik ervoer aan den lijve dat er een stramien klaarligt voor elke biografie, een serie van conventies die je geneigd bent te volgen, maar die een tamelijk voorspelbaar verhaal opleveren. Het zijn conventies over wat een leven is, dat het begint bij de geboorte en eindigt met de dood, dat het individu min of meer over zichzelf kan beschikken, dat het verleden kenbaar is, dat literair werk een mimetische band met de werkelijkheid onderhoudt. De theorievorming van het *life-writing* heeft me op andere gedachten gebracht, ook al ben ik er misschien niet in geslaagd een zo radicaal experimentele biografie te schrijven als ik nu wel gewild zou hebben. De import van theorie in het beoefenen van de biografie is in mijn ogen nodig om het genre niet alleen interessanter te maken, maar ook productiever voor de neerlandistiek.

De moderne Nederlandse letterkundigen zijn lang vrij afkerig geweest van theoretische vraagstellingen. Dat wordt nu wat minder: er wordt meer theorie geïmporteerd. Daarom zal bijvoorbeeld de *high-low*-discussie een impact kunnen krijgen op de neerlandistiek evenals de innovaties in theorie en praktijk van het *life-writing*, waarover het *Biografie Bulletin* tegenwoordig in reportages over internationale biografie-instituten op aanstekelijke wijze bericht. Juist van deze openheid voor het stellen van vragen bij de diverse vormen van *business as usual* die de vakbeoefening lang hebben bepaald, verwacht ik spannende dingen.

Bibliografie

- Grijp 2002 – Louis Peter Grijp: *Van Hadewijch tot Hazes*. [Oratie]. Utrecht, 2002.
- Meijer 1996 – Maaïke Meijer: *In tekst gevat. Inleiding tot een kritiek van representatie*. Amsterdam, 1996. [Vanaf 2005 in de AAA-serie (Print on Demand) van Amsterdam University Press].
- Meijer 1999 – Maaïke Meijer: *Machtige melodieën. Populaire teksten uit de jaren vijftig en zestig als bron voor cultuurgeschiedenis*. [Oratie]. Maastricht, 1999.
- Meijer 2004 – Maaïke Meijer: ‘Het populaire lied als literatuur voor alle leeftijden’. In: Piet Mooren e.a. (red.), *De mondige jeugdliteratuur. Over raakvlakken van jeugdliteratuur en volkscultuur*. Leidschendam, 2004, p. 263-276.
- Meijer 2006 – Maaïke Meijer: ‘The Return of Melodrama. After the Great Divide: the Dutch Case’. In: Gillis J. Dorleijn (ed.), *New Trends in Modern Dutch Literature*. Leuven etc., 2006, p.105-125.
- Oosterhoff 2006 – Tonnu Oosterhoff e.a.: *Zingen en dichten. Grensverkeer tussen lied, poëzie en muziek*. Themanummer van *Armada* 12 (2006), nr. 42.
- Righart 1995 – Hans Righart: *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict*. Amsterdam, 1995.
- Soeting 2009 – Monica Soeting: ‘Tijd voor een nieuw begin. Maaïke Meijer stelt kritische vragen aan de traditionele biografie’. In: *Biografie Bulletin*, voorjaar 2009, p. 4-8.

Adres van de auteur

Universiteit Maastricht
Centrum voor Gender en Diversiteit
Postbus 616
NL-6200 MD Maastricht
m.meijer@maastrichtuniversity.nl